

Oefening 13 De gulden middenweg

Een schrijver op zoek naar de balans tussen eigen belang en lezersbelang

Tijdsduur ± 35 minuten.

Wat

Studenten schrijven drie versies van een mail (of msn) aan iemand waaraan ze zich ergeren. Eerst overdreven brutaal, dan flemend en dan, op grond van die twee varianten, de uiteindelijke versie, precies goed!

Aanleiding

Studenten vinden het moeilijk om strategisch te schrijven. Ze gooien óf hun eigen ruiten in (te weinig diplomatiek) of zijn zó beleefd dat ze hun eigen belangen niet veilig weten te stellen (ze geven geen voorwaarden, eisen of duidelijke grenzen aan).

Doel

Studenten kunnen de juiste balans tussen het eigen belang en dat van de lezer in toon, opbouw en argumentatie van hun tekst uitdrukken.

Werkwijze

- 1 Introductie van het onderwerp. De docent vertelt een ergernis uit zijn eigen dagelijkse leven. (paar min.)
- 2 Studenten maken een lijstje van eigen ergernissen. (paar min.)
- 3 Ze schrijven over één ergernis in een schrijfronde van drie fases: (totaal max. 20 min.)
 - Héél brutaal (5 min.)
 - Héél beleefd (5 min.)
 - Precies goed (5-10 min.)
- 4 In de voorleesronde horen ze elkaars verhalen. (5-10 min.)
- 5 In de nabespreking op papier geven ze aan hoe de oefening ging. (± 5 min.)

Te stellen vragen:

- Hoe is het om te schrijven over een eigen ervaring?
- Hoe is het om je al schrijvend zo volledig te concentreren op een gevoel?
- Hoe is het om zo ongeremd te schrijven?
- Hoe werkt de weegschaal voor je?
- Wat gebeurt er met je als je drie zulke heel verschillende versies schrijft?
- Is er een bepaalde variant voor jou het makkelijkst en weet je hoe dat komt?
- Klont je uiteindelijke mail bij het voorlezen zoals je hem bedoelde?
- Hoor je verschillen in aanpak bij andere studenten?
- Zijn er varianten van anderen die je zelf zou gebruiken?
- Zou je deze weegschaaloefening bij andere schrijfactiviteiten gebruiken?

Aandachtspunten

- Overdrijven vergt moed, iets wat sommige studenten nog ontberen. Het kan helpen om een student met flair tijdens het schrijven al iets te laten voorlezen, zodat de anderen ook beter op gang komen.

WAT

Studenten schrijven drie versies van een mail aan iemand uit hun dagelijks leven: een vriend, kennis of representant van een instantie. Ze schrijven omdat ze last van iets hebben. In de eerste versie benaderen ze die persoon overdreven brutaal, in de tweede slaan ze door naar de andere kant en slijmen en flemen ze zoals de Vos Reinaerde zelf. In de derde versie proberen ze het evenwicht tussen schrijvers- en lezersbelang uit te drukken.

AANLEIDING

Studenten vinden het moeilijk om strategisch te schrijven. Zodra ze zich richten op een lezer met een verzoek, klacht of slecht nieuws, gooien ze óf hun eigen ruiten in (te weinig diplomatiek) of zijn zó beleefd dat ze hun eigen bedoelingen en belangen niet veilig weten te stellen. Ze geven geen voorwaarden, eisen of duidelijke grenzen aan. ‘Ik weet dat u dit niet wilt doen, maar ik vraag het toch.’

DOEL

In deze oefening ervaren studenten dat schrijven een strategisch middel is. Door de lezer eerst in twee extreme varianten (brutaal en flemend) te benaderen, creëren ze keuzemogelijkheden voor de definitieve versie. Ze hebben dan letterlijk meer woorden en daardoor meer stof met mogelijke argumenten. Ze kunnen werken aan nuancering in toon en ze kunnen variëren in opbouw. Studenten die geneigd zijn om te brutaal te schrijven, kunnen die brutale variant gebruiken om zich al schrijvend van de gevaarlijke kantjes van hun irritatie te ontdoen. Het schrift functioneert dan als middel tot ontlading: ‘als het er eenmaal staat, ben ik het al een beetje kwijt’. Wanneer diezelfde brutale studenten de ‘fleemversie’ schrijven, oefenen ze om zich te beheersen en om zich wat meer in te leven in de lezer die ze moeten zien te paaieren. Beleefde of bleue studenten die hun eigen belang juist vergeten en zich te eenzijdig richten op de lezer, zullen zich door de brutale versie wat meer durven te laten gaan en hun toegedekte irritatie ruimer baan geven. Het zal hun meer munitie verschaffen om hun grenzen te bewaken.

Om ervoor te zorgen dat studenten echt overdrijven, duren de eerste twee versies maar een paar minuten. Zo krijgen ze niet te veel tijd om te gaan wikken en wegen. In versie 3 kunnen ze eventueel wat langer schrappen, schaven en polijsten.

UIT DE PRAKTIJK

Introductie van het onderwerp (paar minuten)

Het is de eerste lesweek van klas 1D. Iedereen heeft een naambordje voor zich staan. Henrike verontschuldigt zich ervoor: “Gemaakt in de vorige les. Beetje kinderachtig.” Ik stel me voor als docent schrijfvaardigheid en vraag welke belangrijke aanwijzingen ze op vorige scholen geleerd hebben voor het schrijven van teksten. “De Amerikaanse indeling”, wordt er gezegd. “Dat je verzorgd moet schrijven”, roept iemand. “Dat je moet zorgen dat de lezer het begrijpt”, zegt een ander. Mijn vraag is natuurlijk geen open vraag. Ik wist en wilde dat ze dit zouden gaan opsommen, zodat ik nu kan zeggen: “Vergeet die dingen maar even. In deze les gaan we de regels in eerste instantie bewust overtreden.”

Lijstje (paar minuten)

“Maak eens een lijstje van dingen waaraan je je ergert bij mensen uit je dagelijkse omgeving”, zeg ik. Doffe blikken, meer zie ik eigenlijk niet. Eigen voorbeelden maken het duidelijk en interessanter. Ik geef er een: “Mijn dochter gooit zodra ze thuis komt van school haar schooltas in de gang. Ik wil niet dat mensen erover struikelen. Het irriteert me. Dat kan dus op het lijstje: ‘schooltas’.” Hier en daar begint iemand te glimlachen. Ik geef nog een voorbeeld: “Mijn trein stopt sinds een tijd niet meer op Duivendrecht. Daardoor moet ik vanuit Arnhem in Utrecht overstappen, om toch in Amsterdam Zuidoost te komen. Arnhem-randstad is toch een belangrijke verbinding? Waarom stopt die trein niet op station Bijlmer? Ik zet ‘trein’ op het lijstje.” Nu komt er beweging in de groep.

Schrijfronde in drie etappes (totaal max. 20 minuten)

Als iedereen een paar irritaties heeft gevonden, leg ik uit dat ze een héél brutaal mailtje gaan sturen aan degene die de ergernis oproept. “Je spuugt het uit op papier. Je kent geen schroom en vrees...” “Dit is grappig!”, giechelt Eugène.

Als iedereen klaar is met schrijven, leg ik het vervolg uit: “Oké, dit is gezegd! Maar vlak voor je op de Send-knop drukt, bekruipt je een gevoel van gezonde twijfel. ‘Is dit verstandig? Moet ik dit echt opsturen?’ Je leest het nog eens over en besluit van niet. Nu ga je doorslaan naar de andere kant. Je schrijft juist overdreven beleefd en voorkomend. Je gaat dus... euh...”, ik zoek naar woorden om het beter te zeggen. “Gewoon slijmen toch?” helpt Zaïd me.

Als ze dat gedaan hebben, is het tijd voor de derde en definitieve versie. Ik leg uit: “Je hebt de twee uiterste varianten goed gevoeld. Nu wordt het tijd voor de definitieve mail. Die wordt perfect: jij kunt je ei kwijt en de geadresseerde begrijpt wat er van hem of haar verlangd wordt.” “Mag ik alles schrijven?”, vraagt Jérôme. “Dat hangt van jouw lezer af. Dat weet jij beter dan ik.”

Korte voorleesronde (± 5 minuten)

De studenten willen graag alle versies horen, maar drie versies van 24 mensen, dat gaat echt te lang duren. Daarom laat ik alleen mensen voorlezen die dat echt leuk vinden. In een redelijk snel tempo horen we zo van alles voorbij komen. De eerste versie van Margje bijvoorbeeld:

Ik erger me er dood aan dat je je vuile vaat niet op tijd afwast. Het stinkt en als ik wil koken moet ik eerst de pannen afwassen anders kan ik niet beginnen met koken. Ik erger me er ontzettend aan dat je tot drie uur 's nachts op de bank blijft hangen en je dan pas gaat douchen (wat overigens ook storend is). Maar nog niet eens de tijd willen maken om na 't eten je troep op te ruimen!

Bij de tweede versie verandert ze van voorleestoon:

Lieve Paul, graag zou ik je iets willen vragen. Het is zo dat je de laatste tijd je vieze vaat laat staan. Valérie en ik zouden je daarom willen vragen of je a.j.b. wat eerder wilt beginnen met je eigen vuile vaat te wassen. Ik hoop dat je begrip hebt voor hetgeen wij jou vragen. We willen je ook nog zeggen dat je een geweldige huisgenoot bent! Dikke kus, Margje en Valérie.

Het is een subtiel verschil, maar Margjes stem zakt en ze leest haar definitieve versie stilliger voor:

Ik stuur je deze mail omdat Valérie en ik een belangrijk verzoek hebben, namelijk: wij hebben je al meerdere malen gevraagd of je je vuile vaat niet zo lang wilt laten staan. D.m.v. deze mail wil ik je hier nog even aan herinneren. Vaak als ik wil koken moet ik eerst de pannen van 2 dagen terug afwassen om te kunnen koken. Dat is heel tijdrovend en ook niet leuk. Ik hoop echt dat je er iets mee gaat doen! Dat maakt het voor ons alle 3 prettiger, immers wie wil er nou niet in een schoon huis wonen? Groetjes, Margje.

Nabespreking op papier (± 5 minuten)

Opdat ook echt iedereen meedoet aan de nabespreking, laat ik de studenten allemaal vier vragen op schrift beantwoorden. Het zijn vragen die ik ze graag wilde stellen toen ik ze zo druk zag schrijven.

- Hoe is het om te schrijven over een eigen ervaring?
- Hoe is het om je al schrijvend zo volledig te concentreren op een gevoel?
- Hoe is het om zo ongeremd te schrijven?
- Hoe werkt de weegschaal voor je?

Ze krijgen vijf minuten om daarover te schrijven. Terwijl ik half-en-half verwacht dat ze er wel genoeg van hebben, buigt iedereen zich weer over het papier. Na vijf minuten is de les afgelopen. Ik rond af met de opdracht om bij schrijfactiviteiten,

voor school of privégebruik, expliciet stil te staan bij de vragen: Heb ik alles gezegd wat ik wilde zeggen? Staat er nu wat ik bedoel of kan het nog preciezer?

WAT LEVERDE HET OP?

Na de les las ik benieuwd wat er zoal geschreven was. Sommige studenten vonden het een vreemde oefening. Eén van hen schrijft: 'ik vind het raar om een hele boze brief vol scheldwoorden te schrijven, want juist als ik echt boos ben en het op een rijtje ga zetten in een brief, ontstaat er een beleefd maar ook een heel erg venijnig eindresultaat'. De opdracht was niet om scheldwoorden te ventileren, de opdracht was om je te laten gaan. Dat kan natuurlijk ook in een venijnige vorm. Een volgende keer moet ik er dus bij zeggen: "Schrijf boos, op de manier waarop jij dat normaal uit."

Andere studenten vonden het vreemd om te slijmen of boos te zijn '...omdat je dat ook in het echt niet doet, dus waarom zou je het dan oefenen?' Een schrijfoefening is voor hen een oefening in klassieke zin: met de kenmerken van een ideale tekst voor ogen ga je die tekst zelf zo goed mogelijk benaderen. Experimenteren, raar doen en klungelen is voor deze studenten dus niet zozeer bevrijdend als wel angstig. De beste remedie voor hen is dan de les zelf. Ze zien hoe vrolijk anderen er van worden en horen hoe serieus je kunt praten over zo'n experiment. Het adagium is toch: probeer het gewoon en kijk wat er gebeurt met je.

Karakteristiek voor deze oefening is de weegschaal. Wat ik van tevoren hoopte, gebeurde. Het stijlmiddel overdrijving zorgde ervoor dat studenten actief gingen zoeken naar een strategie. Twee reacties op papier: 'Ongeremd: door alles op te schrijven kan ik mijn frustraties kwijt. Deze kan ik dan verwerken in een nettere brief.' 'Het brutaal schrijven was zeker het makkelijkste. Er zijn geen grenzen. Schrijf op wat je denkt, een beetje die instelling. Het werd een stuk moeilijker om een uiterste slijmbrief te schrijven. Want je moet slijmen en binnen bepaalde grenzen blijven maar toch je eigen ding doordrukken. De definitieve brief verschilde niet zo veel van mijn slijmbrief. De gewone brief was wel makkelijker te schrijven omdat je al twee keer had geoefend bij de brutale brief en de slijmbrief.'

De concentratie via freewriting zorgde ervoor dat de schrijvers behoefte kregen om strategisch te gaan denken. 'Het was opmerkelijk hoe je opeens bij het probleem stil staat, ik merkte ook dat dit vaker voorkomt bij andere problemen. Als je met de stukjes bezig bent heb ik het gevoel alsof ik er helemaal inzit en denk ik er ook serieus over na. Het is best leuk om te zien wat voor verschil in de stukjes zit en wat voor draai het geeft als je het op een andere manier schrijft, omdat het dan anders klinkt en beter overkomt.'

De eigen irritatie was voor sommigen niet sterk genoeg om zich in te leven. 'Ik kreeg niet echt boze beelden naar boven. Dat was jammer.' Als het wel een duidelijke

irritatie was, pakte die ervaring juist goed uit: ‘ik vond het fijn om over een eigen ervaring te schrijven, omdat je weet hoe je je erbij voelt, dat is dus makkelijker’.

Maaïke schreef: ‘Het is erg dichtbij, dit onderwerp en het geeft mij een overzichtelijk beeld van hoe ik erin sta. Ik heb het idee dat het gemakkelijker is ongeremd te schrijven over iets wat dicht bij is van mij dan veraf.’ Na de les kwam ze naar me toe. “Ik zou mijn tekst wel graag terug willen hebben. Kunt u het kopiëren voor me?” Toen ik op weg naar het kopieerapparaat las waarover haar irritatie ging, verbaasde het me dat ze me niet verboden had om het te lezen. Het was een woedende schreeuw, gericht aan haar moeder. “Dag juf, tot volgende week”, riep ze toen ik haar het origineel teruggaf.

Het schrijven laat mijn innerlijke kwaliteiten en gevoelens de vrije loop. De pen staat in verbinding met mijn hart bij gevoelige aspecten en mijn hersenen zijn er om juist die gevoelens te corrigeren en ze te wegen. Met de pen tussen mijn vingers ontwaakt de rust en het ‘één zijn’ met de geest. Je sluit je af van de omgeving en je merkt de rust die je lichaam vertoont. Als ik ongeremd ga schrijven, komen er 2 punten kijken 1: gevoelens. 2: situatie.

HOE VERDER?

Er zijn veel meer mogelijkheden om de balans te oefenen tussen het eigen belang en dat van een lezer. Om een idee te geven: het is bijvoorbeeld interessant om zo bestaande briefgenres te oefenen, die iedere docent Nederlands of Communicatie vroeg of laat moet behandelen. Vanuit een eigen ervaring kunnen de studenten wervende teksten schrijven in drie versies: met superlatieven, daarna door die lofuitingen te relativeren en daarna door een tekst te schrijven die wél de voordelen van het ding bezingt maar dan zó, dat het geen irritatie bij de lezer opwekt.

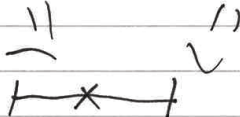
Aanmaningen en dringende oproepen beginnen ook bij een herkenbare ervaring, bijvoorbeeld met regels die je in de publieke omgeving kunt overtreden (vuilnis te laat buiten gezet, geen licht op de fiets). De studenten schrijven daarna een aanmaning of oproep in drie versies: alsof Bromsnor het heeft geschreven met bombastische retoriek, daarna veel te begripvol en daarna op een vriendelijke doch onontkoombare manier.

① Beste bouwvakker, brutaal

Katerdagochtend kon ik eindelijk weer eens uitslapen, maar tot mijn ergenis kwam ik erachter dat jullie perse om 7 uur 's ochtends moesten beginnen met het verkouwen van de straat. Uitslapen was in ieder geval geen optie meer, maar rustig TV kijken was ook praktisch onmogelijk. Verkouw lieter Savonds, om mijn buken te ergeren in plaats van mij. Van reiken zij tenminste niet meer aan mijn kop.

② Geachte bouwvakker, slingerig

Afgelopen katerdag heb ik tot mijn spijt last gehad van enig geluidsoverlast. Door dit overlast miste ik mijn onnodige slaap en ~~was~~ ging mijn humeur achteruit. Vriendelijke verzoek ik u om deze vroegtijdige verkouwingen op een ~~and~~ ander tijdstip in te plannen. Daar zou u mijn buken ~~en~~ mijzelf een groot plezier meedoen.

③ Geachte bouwvakker, precies goed

Afgelopen heb ik tot mijn spijt last gehad van ernstig geluidsoverlast. Hierdoor liep ik mijn nodige slaap uurtjes mis en ging mijn humeur voor de rest van de dag achteruit. Ik hoop dat u mijn mening in ~~de~~ neemt en bereid bent te herplannen. Daar zou u mij en talloze omwoners een groot plezier mee doen.